

Раздзел III

ЦЫВІЛІЗАЦЫІ АЗІІ, АФРЫКІ І АМЕРЫКІ

§ 24. Узнікненне ісламу і Арабскі халіфат

Успомніце. Хто спыніў прасоўванне арабаў у Еўропу ў VIII ст.?

Вы даведаецеся. Дзяржавы, заваяваныя гэтымі качэўнікамі, былі вялікімі і моцнымі. Чаму арабам удалося захапіць іх і стварыць дзяржаву, якая раскінулася ў трох частках свету? І як узаемазвязаны ўзнікненне новай рэлігіі і стварэнне арабскай дзяржавы?

1. Дзе і як жылі арабы. Арабы здаўна жылі на Аравійскім паўвостраве. Паўвостраў названы па імені гэтага народа. Клімат Аравіі вельмі суровы. Дажджоў выпадае мала, і нават вятры не ратуюць людзей і жывёл ад цяжкай дзённай спёкі.

Большую частку паўвострава займаюць бясконцыя пустыні і стэпы. У іх у пачатку нашай эры жыла значная частка насельніцтва Аравійскага паўвострава — качавыя *арабы-бедуіны*. Галоўным іх заняткам была жывёлагадоўля. Яны разводзілі вярблюдаў, авечак, пераганяючы іх з месца на месца туды, дзе жывёлы маглі знайсці сабе корм. Сустрэкаліся на Аравійскім паўвостраве і месцы, дзе была вада, — аазісы. Тут жыхары займаліся земляробствам, разводзілі сады, вінаграднікі, а затым абменьвалі дары зямлі ў бедуінаў на прадукты жывёлагадоўлі.

2. Арабы напярэдадні аб'яднання ў адзіную дзяржаву. У сярэдзіне 1-га тысячагоддзя арабы яшчэ жылі ва ўмовах разлажэння першабытнаабшчыннага ладу і былі язычнікамі. Кожнае племя пакланялася сваім багам.

Праз Аравійскі паўвостраў праходзілі важныя гандлёвыя шляхі. Па іх з Індыі, Усходняй Афрыкі караваны перавозілі шоўк, вострыя прыправы, алмазы, слановую косць і іншыя тавары на поўнач. Бедуіны ўдзельнічалі ў караванным гандлі. Яны за

Прычыны аб'яднання арабаў у адзіную дзяржаву

Узмацненне маёмаснага неравенства

Узбагачэнне арабскай знаці

Супярэчнасці паміж знаццю і простымі арабамі

Жаданне спыніць міжусобицы

Імкненне даць адпор знешнім ворагам

Жаданне захапіць багацці суседніх краін

▲ Асноўныя прычыны аб'яднання арабаў у адзіную дзяржаву

плату давалі караваншчыкам вярблюдаў, ахоўвалі караваны, а то і самі былі пагоншчыкамі. На гандлёвых шляхах узнікалі буйныя гандлёвыя паселішчы. Адным з іх быў горад *Мекка*.

Плямёны бедуінаў вялі частыя войны з-за месцаў, дзе магла пасвіцца жывёла. Войны ўспыхвалі і за кантроль над гандлёвымі шляхамі. Знаць бедуінаў захоплівала здабычу ў набегях на суседнія дзяржавы.

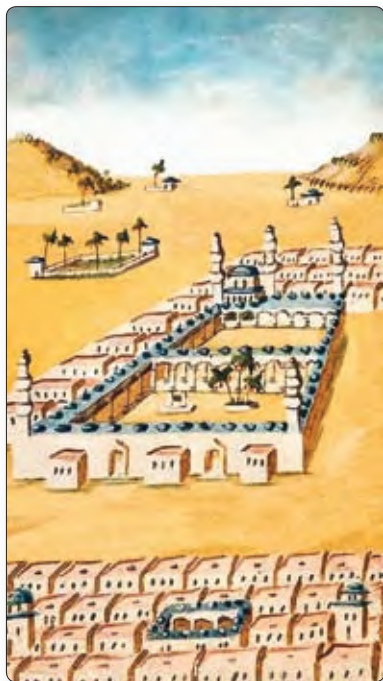
Сярод арабаў з'явілася імкненне да аб'яднання.

3. Узнікненне ісламу і аб'яднанне арабаў. Велізарную ролю ў аб'яднанні арабаў і стварэнні арабскай дзяржавы адыграла новая рэлігія — *іслам* (па-арабскі гэта азначае «пакорнасць»). Тых, хто прызнаваў іслам, называлі *мусульманамі* (гэта значыць «пакорнымі Богу»). Заснавальнікам ісламу і аб'яднальнікам арабаў быў *Мухамед*.

Мухамед прапаведаваў, што ёсць толькі адзін сапраўдны Бог — *Алах*. Але толькі нямногія жыхары Меккі спачатку паверылі пропаведзям Мухамеда. У 622 г. прарок і некалькі дзясяткаў яго папличнікаў былі вымушаны перасяліцца з Меккі ў сусед-

◀ Надпіс: «Няма Бога, акрамя Алаха, і Мухамед — прарок яго»

▲ Мухамед размаўляе з Джэбраілам.
Малюнак пачатку XIV ст.

◀ Мекка. Малюнак XIV ст.

ні горад Медину. Гэта перасяленне першай мусульманскай абшчыны пазней было абвешчана першым годам мусульманскай эры.

Мухамед нарадзіўся ў 570 г. у горадзе Мекка ў небагатай купецкай сям'і. У маленстве застаўся круглым сіратой. Мухамед жыў бедна, хадзіў з караванамі. Потым ён стаў купцом. У 40 гадоў Мухамед пачаў выступаць са сваімі пропаведзямі. Ён казаў, што да яго ва ўяўленнях прыходзіў пасланнік Бога архангел Джэбраіл і перадаваў словы Бога, якія Мухамед павінен быў данесці да ўсіх людзей. Тыя, хто яго слухаў і верыў яму, называлі Мухамеда прароком. (Прарок — у ісламе пасланнік Бога, які адкрывае людзям веру ў Бога.)

Жыхары Медыны паверылі ў вучэнне прарока. Узначаліўшы іх, ён пачаў узброеную барацьбу супраць гараджан Меккі. У 630 г., калі Мухамеда падтрымалі многія плямёны

качэўнікаў, Мекка падпарадкавалася яму. Неўзабаве ўсе плямёны Аравіі прызналі Мухамеда сваім уладаром і прынялі іслам. Так была створана адзіная дзяржава арабаў. Цяпер іх аб'ядноўвала вера ў адзінага Бога (Алаха). На чале дзяржавы стаяў Мухамед — «намеснік Алаха на Зямлі». Ён лічыў усіх мусульман сваімі падданымі.

4. Заваяванні арабаў. Пасля смерці Мухамеда арабскай дзяржавай правілі *халіфы* (у перакладзе — «намеснікі прарока»). Дзяржава арабаў называлася *халіфат*.

Ужо пры першых халіфах у VII ст. арабы пачалі свае заваявальныя паходы. Арабы лічылі неабходным распаўсюджванне ісламскай рэлігіі. Для іх гэта была рэлігійная вайна. Сваімі перамогамі праславіўся халіф Умар. Арабскае войска было шматлікім. Яго складалі ўсе мужчыны, здольныя трымаць у руках зброю. Войска хутка перамяшчалася на вярблюдах і конях, з'яўляючыся нечакана для ворага.

Арабы марылі заваяваць Візантыю і Іран — дзве наймацнейшыя дзяржавы таго часу на Усходзе. Гэтыя краіны вялі паміж сабой цяжкія войны, якія іх аслабілі. Гэтым і скарысталіся арабы. Арабы абяцалі жыхарам гарадоў Ірана і Візантыі бяспеку і памяншэнне падаткаў. І гараджане нярэдка самі адчынялі ім вароты. Былі захоплены Сірыя, Палесціна і Егіпет, якія належалі Візантыі. Адначасова арабы пакарылі Іран і частку Сярэдняй Азіі. Ім удалося захапіць і раёны Індыі ў даліне ракі Інд.

? *Знайдзіце на карце і назовіце тэрыторыі, заваяваныя арабамі. У якіх частках свету яны размяшчаліся?*

◀ Арабскія войны. Сучасны малюнак

▲ Арабскі халіфат

У пачатку VIII ст. арабы ўварваліся ў Еўропу. За тры гады яны захапілі амаль увесь Пірэнейскі паўвостраў. Пасля гэтага арабы рушылі на дзяржаву франкаў. Але франкі разбілі арабскае войска і спынілі іх далейшае прасоўванне.

Такім чынам, на працягу VII—VIII стст. утварылася вялікая дзяржава арабаў — *Арабскі халіфат*. Яго ўладанні раскінуліся ад берагоў Атлантычнага акіяна да Індыі. Спачатку сталіцай дзяржавы была Медына, потым горад Дамаск, а пасля Багдад (на рацэ Тыгр).

5. Росквіт Арабскага халіфата і яго распад. Насельніцтва халіфата было вельмі шматлікім — 70—80 мільёнаў чалавек. Асноўным заняткам з’яўлялася земляробства. Егіпет і Іран давалі багатыя ўраджаі пшаніцы і рысу. У Сірыі і Палесціне вырошчвалі найлепшыя сарты вінаграду і садавіны. Славіліся

▲ Альгамбра. Палац арабскага правіцеля Кордавы. Іспанія. X ст.

6, с. 181

Стварэнне адзінай вялікай дзяржавы спрыяла развіццю рамяства і гандлю. Квітнелі старыя гарады, з'яўляліся новыя. Найбуйнейшымі з іх былі Дамаск, Багдад, Каір і Самарканд. Тут працавалі рамеснікі розных прафесій. Іх вырабы карысталіся вялікім попытам і славіліся далёка за межамі халіфата. У кожным горадзе былі шматлюдныя кірмашы, якія здзіўлялі разнастайнасцю тавараў. Халіфат меў гандлёвыя сувязі з многімі краінамі Азіі і Еўропы.

Найвышэйшага росквіту халіфат дасягнуў у IX ст. Але ўжо ў канцы гэтага стагоддзя ён распаўся. Яго моц падарвалі паўстанні заваяваных народаў, прыгнечаных сялян і рамеснікаў.

Але галоўнай прычынай распаду Арабскага халіфата было ўзмацненне правіцеляў асобных правінцый. Яны сталі поўнымі гаспадарамі на падуладных ім тэрыторыях і мелі ўласныя ваенныя сілы.

Прычыны распаду Арабскага халіфата

Узмацненне правіцеляў правінцый у розных частках краіны (уласныя арміі, перадача ўлады ў спадчыну)

Імкненне правіцеляў правінцый паўнапраўна распараджацца даходамі з падуладных ім зямель

Аслабленне халіфата з прычыны шматлікіх паўстанняў падначаленых народаў

▲ Асноўныя прычыны распаду Арабскага халіфата

Правіцелі не жадалі дзяліцца даходамі з халіфамі і перадавалі свае пасады ў спадчыну сынам.

Так Арабскі халіфат распаўся на мноства самастойных дзяржаў. Але асноўнай мовай у іх заставалася арабская, а рэлігіяй — іслам.

Пытанні і заданні. 1. Раствлумачце, як было ўстроена грамадства арабаў да прыняцця ісламу. Якія былі іх рэлігійныя вераванні? 2. Складзіце план адказу «Узнікненне ісламу і аб'яднанне арабаў». 3. Параўнайце тэрыторыю арабскай дзяржавы пры Мухамедзе і падчас росквіту Арабскага халіфата. Раствлумачце прычыны поспехаў заваявальных паходаў арабаў. 4. Складзіце расказ пра Арабскі халіфат па плане: час існавання, прычыны стварэння, тэрыторыя, насельніцтва, прычыны распаду. 5. Раствлумачце, як звязаны паміж сабой даты: 622 г., 630 г., VII—VIII стст., IX ст.

Падрыхтуйце паведамленне пра адзін з гарадоў Арабскага халіфата.

§ 25. Араба-ісламская культура

Успомніце. Пералічыце вядомыя вам дасягненні культуры народаў Старажытнага Усходу.

Вы даведаецеся. У гісторыі рэдка бывае, калі ў выніку заваяванняў качэўнікаў ствараецца вялікая культура. Але такога высокага ўзроўню яе развіцця, як у Арабскім халіфате, не ведалі многія краіны і народы Сярэднявечча. Што ж выклікала такія ўздым культуры?

1. Каран — свяшчэнная кніга мусульман. Пасля смерці Мухамеда яго пропаведзі былі запісаны і склалі свяшчэнную кнігу мусульман — **Каран** (у перакладзе з арабскай — «чытанне»). Мусульмане вераць, што Каран — гэта словы Алаха, перададзеныя ім прароку Мухамеду.

Галоўнае ў ісламе — вера ў аднаго Бога (Алаха). Мусульмане перакананы ў несмяротнасць чалавечай

Старонка Карана ►